

| הקדשה ליצחק יצחקי ז"ל |

איש העלייה השנייה

אשר ראה כיעוד חייו את האדרת זכר אביו הרב יעקב יצחקי ז"ל
שעל שמו נקראת המושבה באר יעקב
הוא עסק בעבודה חקלאית במשקו עד לערוב ימיו.
הוא טיפל במסירות וביעילות בנושאי ההגנה וביטחון המושבה
וכן התמסר לתפקידי ציבור שונים ומגוונים.
כסלע איתן עמד בפני פגעי הזמן
וזכה להיות שותף פעיל בהתגשמותה של הציונות המעשית.

משאת נפשו היתה לקבץ ולהוציא לאור את פזורי כתבי אביו הרב ז"ל
שבחלקם נמסרו לידי ידידו מתקופת לימודיהם בקושטא -
הנשיא המנוח יצחק בן צבי. ובחלקם נמצאים
בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בקרית האוניברסיטה בירושלים.
מילון זה מהווה חלק מעזבונו.

על דאבדין ולא משתכחין

יבואו על הברכה ועל התודה
פרופ' מיכאל זנד אשר ערך את המילון והשקיע בו עבודה רבה ומסורה
ומכון בן-צבי אשר לקח על עצמו להוציא לאור מילון זה.

קב יצחקי | נעמי ארנון

חיפה, י"ב תשרי תש"ן 12.10.1989

| דברי מבוא |

נר נשמה לרעייתי אסתר ז"ל
אשר תמכה בידי לשמור
במשך עשרות שנים על אוסף
האיגרות והתעודות
ש'אוצר המלים' הזה - אחד מהם.

אבי, הרב יעקב, מחבר 'אוצר המלים של השפה התאית-יהודית', נולד לאביו, רבי יצחק, בעיר דרבנד פלך דאגסתאן שבקאווקז, ביום ו' באלול תר"ו (1846) והובא למנוחות על הר הזיתים בירושלים בכ"א בסיון תרע"ז (1917).
את רוב תורתו בלימודי הקודש והיהדות רכש בבית מדרשו של אביו, רבי יצחק, רבם ומנהיגם הרוחני של יהודי דאגסתאן במשך ארבעים שנה.
בגיל צעיר נבחר על-ידי בני הקהילה לרבם ומנהיגם תחת אביו, הרב יצחק, שהגיע לזיקנה מופלגת, ובשנת תרכ"ח (1868) הוכתר והוסמך על-ידי שלטונות רוסיה לרב הראשי (גלאבני רבין) של העיר דרבנד ואגפיה.
ואולם ביועדו ובהיותו משוכנע כי בנסיבות הקיימות, ובכדי שיוכל להיות לפה ולמליץ לבני עדתו בפני השלטונות, לא די בכך בלבד ועליו לרכוש ידיעות כלליות ואת שפת המדינה והשתלם גם בלשון הרוסית.
בזמן 'עלילת דם' בעיר קובא העתיקה, בשנת תרל"ח (1878) כאשר עשרות יהודים רתוקי כבלים על צווארם ורגליהם הובאו ברגל לפני בית המשפט העליון של עיר המלוכה, פטרבורג, חתר וחיפש דרכים במה להקל ולהמתיק את גזר דינם של האסירים האומללים חפי הפשע האלה.
מצבו זה אילץ ודחף אותו לבקש ולפנות לעזרת אחים - 'יהודים גדולים' אשכנזים, גרי עיר המלוכה... וככה מעניין לעניין התוודע למשורר יל"ג, פרופסור ד' חוולסון המומר, פרופ' א"א הרכבי, הרב מגיסטר ח"י גורלאנד, הרב שמואל מוהליבר ועוד. על-ידי כך ניתנה לו ההזדמנות לרכישת ספרים שונים במדע, השכלה, יהדות וענייני דת ואמונה

וכו' ולהתפתחות ולהשתלמות עצמית, מה שאי-אפשר היה להשיג בתנאי סביבתו. קשרי ידידות והוקרה נרקמו בינו לבין אחד מגדולי המזרחנים הרוסיים דאז פרופ' ב' דורן. את מיטב שנותיו הקדיש לשני ייעודים עיקריים שהציב לעצמו. אחד מהם היה לחשוף ממעמקי הנשייה את מקורם וצור מחצבתם של בני עדתו, שהוא אחד מהם. מרצו ותשוקתו, מעמדו והאהדה שרחשו השלטונות המקומיים והמרכזיים לאישיותו, מנהיגותו ולפועליו הציבוריים-כלליים, איפשרו לו וסייעו בידו לערוך מסעות (רכוב על גבי בהמות בשבילי ההרים התלולים) אל 'אאולים' - כפרים הרריים נידחים שכוחי-אל ואדם, אשר במשך דורות רבים לא דרכה בהם כף רגל זר, לחקור ולדרוש ולשמוע מפי תושביהם על אורחות חייהם, על מסורות ומנהגים שבידם ועל אלה שקיבלו מאבות אבותיהם...

בשנת 1889 הגיש למיניסטרוני הפנים הרוסי 'סקירה היסטורית קצרה על התיישבות היהודים ההרריים בקאווקז' שתוכנה פורסם ב'המליץ' בשנת 1894 (גיליון 231).¹

מחיבוריו החשובים שחיבר על חקר עדתו הוא 'אוצר המלים של השפה התאית-יהודית'. חיבור זה חובר עוד בשנות השבעים של המאה ה-19. אחד הגורמים החשובים שהאיצו להרב יעקב ליצירת 'אור המלים', היה, כנראה, בקשותיהם והפצרותיהם של שלושת ידידיו - המגיסטר ח"י גורלנד והפרופסורים א"א הרכבי וב' דורן.

אביא קטע ממכתבו של הרב ח"י גורלנד הכותב אליו בנדון זה: '...> כי ראיתי את פני ראש החכמים בלשונות המזרחיות, את החבר לבית החכמה (אקאדעמיה) כ"ש דאָרן <...> ענה וקרא בקול: "הקול קול יעקב! ראבבי יאקוב מדרבענד! הלא אחד ממכירי הנכבדים הוא וכבר התענגתי על זיו פניו בהיותי שם בשנת 1860". כן אמר החכם הזה ויבקשני גם הוא לשאול מכבודך <...> אם תוכל לחבר ס' "דקדוק לשון טטי" וכו' - החוב עליך להעריכו בשפה רוסית לכתוב המלות והמאמרים <...>.'

יעדו העיקרי השני היה לקבץ פזורי פיוטי בני גולת ספרד. כולו מתמסר בלב ונפש לעבודה זו במשך יותר משלושים שנה.

ידידו הפרופסור א"א הרכבי כותב לו ביום כ"ב כסלו התר"ס (1880) בנדון משאת-לבו זו: '...> כי שלחתי היום את המחברת זכרון לראשונים (משירי הנגיד) לך <...> ע"ד שאלתך במגיד דע כי מלאכה ארוכה וכבדה היא לאסוף את כל השירים הקדושים ממחברי ספרד נ"ע עם הפרושים הנמצאים עליהם בדפוס ובכ"י; בא וראה כי הרשד"ל

1 ראה כמורכן את פרסום הגרסה העברית של הסקירה ב: א' יצחקי (עורך), באר יעקב לנו ונלכה. מזרננד - ועד באר יעקב (תולדות משפחת יצחקי) [באר-יעקב, הוצאת משפחת יצחקי 2003, עמ' 20-22] [להלן: א' יצחקי (עורך)] [המהדיר].

החל לאסוף את שירי רי"ה ז"ל (בדיואן אשר הדפיסו החברה **מקיצי נרדמים** ור' שניאור זקש הדפיס מחברת **שיר השירים** אשר ל"ן גבירול (פאריז תרכ"ח), ושניהם לא כלו מלאכתם. ובכלל העבודה הזאת דורשת חקירה גדולה באמצעות ספרים גדולים, הן מספרים נדפסים והן מכ"י <...> ואין אומר בלא כלום <...>.

בשנים תרס"ח-תר"ע (1908-1910) ראה אור חלק מפרי עבודתו רבת השנים במישור זה, המחזורים '**אהלי יעקב**' לראש השנה וליום הכיפורים, האוצרים את מיטב הפיוט של פייטני ימי-הביניים.

כן חיבר חיבורים על מועדי ישראל, על ספר תהלים וכו', אשר הנסיבות ותנאי הזמן מנעו ממנו את האפשרות לסיים את עריכתם הסופית ולהביאם לדפוס.

שלוש פעמים ערך הרב יעקב מסעות אל ארץ הקודש: בשנת תרל"ט (1876), בשנת תרמ"ז (1887) ובשנת תרס"ז (1907) שבא לשבת בה ישיבת קבע. בשנה זו זכה להיות ממייסדי מושבה חקלאית על אדמת אבות הנקראת על שמו באר-יעקב.²

בעיר הולדתו ומגורינו, העיר דרבנד (ברחוב באראטינסקאיה מס' 45) היה לנו בית מגורים רחב ידיים ובצמוד חצר חקלאית גדולה: סוסים, כלי עבודה חקלאיים, בהמות חולבות ומרתף לתעשיית יין מיבול כרמי הגפן שלנו.

לאבי היה חדר עבודה משלו, ובו שלושה ארונות עץ מלאים בספרים, שולחן גדול עשוי עץ אגוז ובצמוד לו שולחן עם מערכת כלי כתיבה: קסת, מספר קולמוסים עשויים נוצת-אווז וקנה-סוף, וצלוחית מלאה בחול לבן דק; והלאה, בפניה עוד שולחן קטן ועליו 'ספירטובקא' (מבער כוהל), כוס ותיון; ובסמוך לכותל, שבתוכו היה בנוי תנור המוסק בגזרי עץ, דרגש למנוחה קלה. בסמוך לחדר זה היה אולם ישיבות וכינוסים שהכיל שולחן מלבני ארוך וכארבעים מקומות ישיבה. מעברו השני של חדר עבודתו של אבי היה חדר.

רוב שעות ימות השבוע של אבי היו מוקדשות ונתונות להוראה בבית-המדרש להכשרת רבנים ומורים, שהוקם עוד על-ידי סבי הרב ר' יצחק, וכן לישיבה (באולם הישיבות) כרב אב-בית-דין בדיני ממונות, נישואין, וכו' ובעניינים הקשורים, בתוקף מעמדו ותפקידו, עם השלטונות. במגעו עמם היה לאבי מזכיר מיוחד, פקיד ממשלתי בדימוס מבני העדה הארמנית, איש בעל ארשת פנים רצינית. אף-כי היה בדימוס, המשיך איש זה לשאת על גופו את בגד השרד שלו, 'מונדיר' (מדים) בצבע כחול-כהה עם כפתורים נוצצים.

2 ראה גם: י' בן-צבי, 'נסיעותיו של ר' יעקב יצחקי מדרבנד לירושלים', **אוצר יהודי ספרד**, ב, תשי"ט, עמ' 7; וכן דברי מכוא במאמר: י' בן-צבי, 'אגרות מקהילות המדאן, אורמיה ובארופארוש', **מחקרים ומקורות**, ירושלים יד יצחק בן-צבי, תשכ"ז 1967, עמ' 350 [להלן: בן-צבי, אגרות]; מ' אלטשולר, **יהודי מזרח-קאווקאז**, ירושלים, מכון בן-צבי, מכון ליהדות זמננו, תש"ן 1990, עמ' 492 [להלן: אלטשולר]; א' פלג (עורך), **70 שנה לייסודה של באר-יעקב**, באר-יעקב, המועצה המקומית [1977], עמ' 10, 16, 19 [להלן: א' פלג (עורך)]; א' יצחקי, 'משפחת יצחקי' ב: א' יצחקי (עורך), עמ' 2. [המ"ה]

בלילות, עם האשמורת השלישית, היה אבי קס, מעלה אור ב'לְמִפָּה' (מנורת הנפט) שעמדה על שולחן עבודתו, וכל כולו נתון עד עלות השחר בלימוד תורה, עיון בספרים או בכתיבה.

והנה ראשו רכון משך שעה ארוכה וידו מעבירה על דפי ניר ב'כתב־פנינים' שלו את הגיוני לבו ופרי רוחו... או גמרא פתוחה ופרושה לפניו וגופו מתנועע אט... המראות חרותים. ואני עודני רואה בבהירות ושומע באוזני הכרוי את צלילי קולו המתנגן חרישית בדממת הליל: תנו רבנן...³

ינון שמו וזכרו יהא ברוך.

יצחק יצחקי

באר־יעקב, סיון תשל"ו, כח למדינת ישראל